

F. KRUTWIG-EN OMENALDIZ GREZIARA EGINIKO BIDAIAREN KRONIKA

1999.eko irailean

Xabier Kintana Urtiaga

1999.eko **irailaren 3an**, goizeko 8,45ean, Bilboko aireportutik Juan Jose Zearreta, Anton Artiñano eta hirurok irten eta, Madrilen eta Bartzelonan eskalak egin ondoren, arratsaldeko lehen orduetan Atenasera heldu ginen. Bertan Sorkunde Belar andrearekin, Lasa Apalategiren alargunarekin, elkartu eta beste hegazkin bat hartu ondoren Kretara abiatu ginen, aski atzeraturik. Khania hiriko aireportura heldu ginenerako jadanik gaua zen. Casa Delfino deritzon hotelean ostatu ginen, eta hiri zaharreko jatetxe txiki batean egin genuen afari-legea.

Irailak 4. Biharamun goizean, Khaniaren inguruan dagoen Nekazaritzaren Aurrerapenerako Ikastegi eder batera joan ginen, helenisten Kongresu bat egiten ari zen lekura. Hara heltzean, Juan Jose Pujana jaunak, Euskal Lege Biltzarraren lehendakari ohiak, ongi etorria eman eta egun hartako programan Federiko Krutwig Sagredoren omenaldia nola zegoen antolatutik azaldu zigun. Ospakizuna 12etan hasi zen Pujanaren beraren grezierazko hitzaldi batekin. Ondoren neronek, Euskaltzaindiaren izenean, bi orrialde irakurri nituen euskaraz, Athanasios A. Tzaknakys kazetari gazteak, erdaraz ere prestatutik eraman nuen testuaz baliatuz, grezierara pasarte zuzenak itzuliak.

Beste greziar hizlari batzuek ere hartu zuten parte, Federikoren bizitza eta helemismoaren alde eginiko kultur emaitzak azpimarratuz, Sofopolis edo "Jakituriaren Hiri" sortzeko asmoa batez ere. Azkenik, Alexandros Babatsikos poetak zirrara handiko poema bat eskaini eta jendaurrean irakurri zuen. Biltzarkideen artean Federikoren omenaldiko diploma batzuk banatu ziren eta guk ere horrelako batzuk ekarri genituen.

Biltzar hartan ez ginen gu izan euskaldun bakarrak. Baziren, halaber, Olga Omatos Euskal Herriko Unibertsitateko Filologia, Geografia eta Historia Fakultateko greziar hizkuntza eta literaturako irakaslea eta beronen hiru ikasle euskaldun ere.

Egun berean, arratsaldeko 5etan, Khaniako portutik itsasontzitzo batean guztiok itsasora irten ginen, greziarrek berek antolatutiko txango batean, Egeoren ur ezinago urdinetan Federikoren errausak jaurtitzeko, Kreta uhartearen ipar kostatik hurbil. Guztiok pentsatu genuen nekez aurki zitekeela hilerri ederragorik hura baino. Hautsak itsasortzen ziren artean, *Agur Jaunak* kantatu genion han ginen euskaldun guztiok. Arratsean Kretatik irten eta Atenasera bihurtu ginen A. Artiñano, J. J. Zearreta eta ni, Novotel izeneko hotelean ostatzeko.

Irailak 5. Biharamun goizean hirurok Akropolis aldera joan ginen, Krutwig jaunaren azken errauts multzoa bertan uzteko. Partenon ondoan barreiatu genituen arrautsok, haren nahia bete zedin.

Bazkaldu Plaka auzotegian egin genuen, jatetxe baten terrazan. Arratsaldea Ate-nasko toki ikusgarriak bisitatzen eman genuen, haien artean Parke Botanikoa, bero handiko klima hartan gerizpe atsegina eskaini ziguna.

Irailak 6. Hurrengo egunean, astelehenez, museoak itxirik egon ohi zirela kontuan harturik, Atenastik Delfosera abiatu ginen, ibilaldi antolatatu batean, hango tenplu, orakulu eta estadio famatuak ikusteko asmoz. Kultur ostera ezin interesgarriagoa izan zen.

Irailak 7. Astearte goizean Arkeologi Museo Nazionalea bisitatu genuen. Bazkal-tzera alde zaharrera joan ginen, Monastiraki deritzon auzotegiraren ondora. Hango patio bateko jatetxean bazkaltzen ari ginela, 2,30 aldean, lurrikara bortitz batek astindu zuen hiria hamar bat segunduz. Gure ondoko etxe zahar bat -zorionez bizilagunik ga-bea!-bat-batean erori eta inguruko etxeetatik erlaiz-zatiak jausten hasi ziren. Eraikin guztiak dantzan ziharduten lurraren barru-barrutik zetorren indar eta orroi beldurgarrien eraginpean.

Jendea txilioka zebilen eta ikara handiz toki guztietara sakabanatzen hasi ziren. Ondoren beste lurrikara txikiago batzuk gertatu ziren. Inon seguruago ezin egon gintezkeela konturaturik, geunden jatetxean bertan gelditu eta bazkaltzen amaitzea erabaki genuen, ahalik eta patxada handienean. Greziar sukaldaritzaz aski ona dela aitortu behar.

Bazkalostean kaleetan zehar ibili eta lurrikarak eginiko kalteak geure begiekin egiaztatzeko aukera izan genuen. Turistentzako denda askotan - auzune hartan oso ugari - anitz plater, ontzi eta pitxer hautsi ageri ziren lurrean, erabat hondaturik. Leihoe-tako berinak ere maiz puskaturik ikus zitezkeen. Jendea plazetan pilatzen zen, eta telefono publikoen aurrean pertsona ilada luzeak egiten ziren. Dendetako kalte materialak oso ugari izan ziren (dendari batek segundu haietan lau milioi drakma [= 2 milioi pe-zeta, hau da, 12.000 euro] galdututa aitortu zigun) eta etxe zaharren ondoan aparaturiko automobil asko hondaturik ageri ziren, eroritako harri eta adreilu kondarren azpian. Elizak zabalik zeuden eta jendea haraxe abiatzen zen, otoitz egitera.

Berehala hotelera itzuli ginen, geure senideei ongi geundela esateko. Bidean gure bidai agentziako arduraduna, Miltiades jauna, aurkitu genuen Sintagma plazan. Berak azaldu zigunez, lurrikararen epizentroa Atenastik hogeita bat kilometrotara izan omen zen, eta seismoa Richter eskalan 5,7koa izan arren, ez genuela beldurrik izan behar, Atenas alde harri sendo eta sakona daukan gune baten gainean kokatua delako.

Hotel inguruko etxe zaharren fazadak eta teilatu puskek edonon agertu arren, hotela bera ongi zegoen. Kalte bakarra hoteleko souvenir-dendan nabari zitezkeen, pitxer eta figura batzuk dardararekin lurrera erori eta bertan hautsi zirelako. Edonola ere, turista asko beheko solairura jaitsiak ziren, beren maletak eta guzti, handik lehenbailehen alde egiteko gogoaz. Greziatik ihes egiteko histeria kolektiboa nabari-nabari ageri zuten turista gehienek.

Bestetik, gure hotel inguruko lorategietan kosovar eta bosniar familia babestu bazkuz metatzen ziren, belartzaren gainean mantak jarrita, gaua zerupean emateko prest. Telebistak etengabeko berriak eskaintzen zituen, eta erreskate-lanak zertan ari ziren ze-

hazki azaltzen. Horrela, etxe-hondakinen azpian harrapaturiko pertsona batzuen salbamenaz zuzenean segitu eta ikusteko parada hunkigarria izan genuen.

Ez zitzaigun batere erraz gertatu Euskal Herrira telefonatzea. Linea guztiak blokeaturik zeuden, hainbeste deirengatik, baina iluntzean etxekoekin harremanetan jaritzeko aukera izan genuen, haiek lasaitzeko.

Irailak 8. Eguerdiko lurrikara handiaren ondoren beste seismo txikiago batzuk ere sentitu genituen. Kanean ez baina hotel barruan geundenean horiek nolabaiteko ikarra ematen ziguten, eraikin hartan harrapaturik gelditu gintezkeelako. Gauerdian beste atinaldi bat izan genuen eta goizeko bostak inguruan beste bat, handiagoa. Orduan ohetik altxa eta maletak prestatzen hasi ginen. Dutzatu, bizarra moztu eta burua apaintzeko beta hartu genuen. Gosaldu ondoren, maletak hotelaren harreralekuan utzi genituen. Hirian zehar beste ibilalditxo bat egin genuen, zenbait souvenir eta opari erosteko. Bazkaldu Omonia plazako Neon izeneko kafetegian egin genuen, gure ohiko afaldegian, prezio merkean autozerbitzu ona eskaintzen zuten eta.

Arratsaldeko 3,20ean hotelera taxi bat heldu zen gure bila, aeroportura eramateko. Ohi bezala, zirkulazio handia zegoen Atenasen eta denbora asko behar izan genuen haraino heltzeko. Aireportua zoroetxe hutsa zen. Turista guztiak nola edo hala hiritik ihes egin nahi zuten, hegalaldi-datak aldatu eta sinetsi ezinako jukutriak eginez. IBERIA konpainiaren portaera, gurekin behintzat, txarra eta gizabiderik gabea izan zela azpimarratu behar dut.

Atenastik Bartzelonarako bidaia berretsirik genuen baina ez ziguten egiaztatu nahi izan Bartzelona-Bilbao artekoa, eta lotura hori lortuko ote genuen jakin gabe, zalantza horrekin egin behar izan genuen itzuleraren lehen partea. Atenastik betan atera ginen, Bartzelonara hiru ordu geroago heltzeko. Zorionean Kataluniako aireportuan Bilborako txartela lortu eta azkenean, gaueko hamar t'erdia aldean, uste baino ordu erdi beranduago, Euskal Herrirantz irten ginen. Hamaika t'erdietarako jadanik Sondikara helduak ginen. Gure Odisea txikia amaitua zen.

KRETAN F. KRUTWIG-EN OMENALDIAN EGINIKO HITZALDIA

Kretan, 1999ko irailaren 4ean

*Xabier Kintana,
euskaltzain osoa*

Κύρια και κύριοι, καλημέρα / Jaun-andreok, egun on:

Ohore handia bezain pozgarria da enetzat, non eta hemen, Greziar zibilizazio eta kulturaren iturburu garrantzitsuetako batean, Federiko Krutwig Sagredo euskaldun he-lenista handiaren oroitzapenezko omena! di honetan, Euskaltzaindiaren izenean hitz batzuk esan ahal izatea. Poz berretua, bestalde, haren adiskide izateko aukera paregabea izan nuelako. Deus gutxi esan dezaket Krutwig jaunak Greziako hizkuntzaren alde egindako ahalegin eta lanei buruz, zuek ez dakizuenik. Gauza bat ordea, azpimarratu nahi nuke hemen, beharbada, zuen artean bederen, hain ezaguna ez datekeena.

Federiko Krutwig Sagredok zekizkien hizkuntza ugarien artean (gaztelania, alemana, frantsesa, ingelesa, italiara, txinera, arabiera, hindiera...) bi ziren, bereziki, berak bihotzez maitatu eta miretsiak: greziera eta euskara. Bigarrenak euskaldun egin zuen, Euskal Herriko seme jator. Lehenengoak, aldiz, europar, eta mendebaldeko kultura zaharrenaren partaide eta osakide. Bi hauek bereziki ikertu eta landu zituen, eta bietan garrantzi handiko emaitzak eskaini ere bai.

Greziera klasikoak ikasi eta jakiteak mundutar kulturari zer nolako munta duen behin eta berriro azpimarratzen zigun. Eta ez nostalgia hutsez, lehena orainarekin, eta are etorkizunarekin ere, uztartzen ederki zekitenetakoa baikenuen Federiko. Hori dela eta, ondo ohartua zen fisika kuantiko modernoak erakusten digun denboraren ulerkuntza berria hobeki eta zehazkiago adieraz daitekeela greziera klasikoaren egitura gramatikalekin oraingo ohiko hizkuntzetan baino. Horrek aski ongi adierazten digu Krutwigen interes zientifikoa ez zela arlo bakarrera mugatzen, orain unibertsitatean hainbeste bultzatu nahi den diziplinartekotasun horretan ere maisua baitzen, Bizkunde Aroko jakintsuen urratsei jarraikiz.

Egiatzko kultura izateko, greziera jakiteak duen garrantzia aldarrikatu ez eze, bere baitan praktikatu eta, erbestetik heldu bezain laster, horretarako elkarte bat sortu zuen 1985ean, *Jakintza baitha* deritzona. Horren partaide batzuk gurekin ditugu, horien artean Juan Jose Pujana jauna, Eusko Legebiltzarraren Buru-ohia, *IEPAΞ Hierax* izeneko aldizkaria argitaratzen arduratzen direnak.

Europak Greziako hizkuntza eta kulturari zenbat zor dien ongiegi zekien Krutwigek. Popper-en eta Whitehead-en iritzikoa zen erabat: "Mendebaldeko filosofia osoa

Platonen orrialdearen behealdeko oharrak besterik ez dela" alegia, uste hori mendealdar zibilizazio osoari hedatuz. Egia da, noski, Martin Bernal-ek bere *Black Athena* liburu sonatuzan zarata handiegiz azpimarratu duen bezala, Grezia klasikoak ere elementu batzuk jaso zituela inguruko herrietatik bere merkatal harremanetan, feniziarren alfabetoa edo eta Egiptoko eskulturaren hasierak, adibidez, baina, Mary Lefkowitz-ek oraintsu bere *Not out of Africa* zinematografi oihartzuneko liburu bikainean ongi frogatu duenez, bakarrean bizi ez den edozein herriren ohiko tratuak gora behera, greziar pentsalari eta artistek bilakaera berezia eta garapen propio bezain originala jakin zieten ematen kanpotik harturiko osagaiei. Eta guztiok gaituzue haien zordun.

Bestalde, Euskal Herriko hizkuntza nazionalari nagokiola, Federiko Krutwig Sagedok aparteko ekarpenak utzi dizkigu. Bata, dudarik ez, literatur hizkuntza batuaren bultzada. Bestea, terminologi irizpide zabalak ezartzea. Dakizueuz, euskara da Mendealdeko European indoeuroparra ez den hizkuntza bakarra. Azken bi mila urteotan erdaz inguraturik egoteak, ordea, lexikoan mailegu asko harrarazi dizkio euskarari, bai latinetik eta bai ondorengo erromantzeetatik ere. Mailegu horietako batzuen fonetika bereziak (errege < regem, lege, bake < *pacem*, gerezia < *cerasia*, gisu < *gypsum*, geru < *certu*) ongi frogatzen du haien zahartasuna, gure datuen arabera latinezko *-ge-*, *-gi-*, *-ke-*, *-ki-* silabek beren leherkaritasuna III. mendean gero galdu zuteneko gero. Maileguzko hitz hauek, bestalde, erabat asimilaturik daude hizkuntzan eta maiz hizkuntzalaria izan ezik, ez da erraza izaten horiek kanpotik helduak direla asmatzea.

Geroagoko erromantzeen eragina, ordea, gaztelania-frantsesena batez ere, nabarmenagoa izan da, eta gure hizkuntza orain 20 urte arte ofizialtasunik gabe eta eskoletatik bazterturik egoteak izugarritzko lexiko murritze eta barbarismo uholdeak ekarri dizkio azken bi mendeotan, grezierari turkiarren pean gertatu zitzaionez. Hori dela eta, indoeuropar edo eta aldameneko hizkuntza nagusien jatorria ez duten Europako beste anitz hizkuntzen antzera (hungariera, finlandiera, bretoiera, txekiera...), hiztunengan, eta bereziki idazleengan, maiz defentsako garbizaletasuna sortu ohi da, eta mintzaira arrotz ofizialetik datozkien berba guztiak beren hizkuntza propioan nola edo hala birmoldatzen ahalegintzen dira, hitz berriak sortuz.

Baina nolabaiteko garbizaletasuna hizkuntza guztietan onargarria bada ere, joera hori azken muturreraino eramanez gero, absurdu bezain kaltegarri bihurtzen da. Guk ere zapalduen konplexupean, ideologia horretako apostolu batzuk izan ditugu, XVIII. mendeko Manuel Larramendi jesuitagandik hasi eta joan den mendeko Sabino Arana eta beronen oraintsu arteko epigonoengana helduz. Horien arabera, euskaraz ongi egiteko, edozein erdaratako hitzak saihestu behar ziren, lexiko osoa euskal erro garbietatik sortuz. Unamuno bera ere iritzi berekoa genuen. Irtenbiderik gabeko bide estu horretan geundela, behinola Koldo Mitxelena irakasleak umorez esan zuen, azken buruan, biologian bezala, hizkuntzetan ere garbizalekeriazko birjintasunak antzutasuna besterik ez dakarrela aldean.

Alde horretatik, Federiko Krutwig izan zen gure artean espainiera-frantsesetatiko mailegu arrunten eta goi mailako kultur hitzen artean erotik bereizi beharra zegoela oharrarazi zigun lehenbizikoa. Funtsean, Fernando Amezketarraren egia biribil horietako bat zioen, Colonen arrautza ospetsuaren kasuan bezala, ordura arte inor hartaz konturatua ez bazen ere: "Nazioarteko hitzak, definizioz, nazio guztietan erabiltzen direnak izanik, geureak ere baditugu euskaldunok, geu ere beste nazio bat garenez gero". Bere inguruan eskola polita sortu zen berehala, eta Francoren kontra zerabilen borro-

kagatik atzerrian bizi behar izan arren, idazle gazte gehienak erakarri zituen. Krutwigen iritziak onartuz, Euskaltzaindiak ere adierazpen sonatu bat egin zuen 1959an, era horretako kultur hitzak, grafia egokiturik, euskal berbak zirela adierazteko. Zer esanik ez, orduan ireki zen leiho horrek kanpoko aire fresko berria ekarri zion gure mintzairari, idazle eta irakurle guztiok eskertua.

Gaur egun, inolako lotsarik gabe, aitzitik, europar tradizioaren iturri garbienetatik edaten dugulako harrotasunaz, euskaraz ere *arkitektura*, *biologia*, *fisika*, *lexikologia*, *metafora*, *patriarka*, *telefono* edo *zibernetika* erabiltzen ditugu, Federikok erakutsiriko bidetik abiatuz.

Eta besterik ez, jaun-andreok, bihotzez eskertzen dizuet erakutsi diguzuen abegikortasuna eta Krutwig jaunaren omenaldi honetan Europako azken hizkuntza egiazki barbaro honetan ni entzuteko izan duzuen kortesiazko eroapenagatik. Eskerrik asko. Ευχαριστο!